

ONTMOETINGEN MET JOODSE EN PALESTIJNSE VROUWEN

Vertel onze verhalen verder

Riet Bons Storm (Red.)

Vertel onze verhalen verder

Ontmoetingen met joodse en Palestijnse vrouwen;

Getuigenissen van wat zich achter de schermen

van het nieuws afspeelt

Het collectief 'Dochters van Sarah en Hagar op Reis'

SAMENSTELLING: RIET BONS-STORM

NARRATIO

ISBN 978 90 5263 805 9
NUR: 707

© 2008 theologische uitgeverij NARRATIO, Postbus 1006, 4200 CA Gorinchem
tel. 0183 62 81 88 fax 084 739 29 45 e-mail: verkoop@narratio.nl

Actuele informatie is te vinden op www.narratio.nl

Onze uitgaven zijn ook te koop via de boekhandel en www.kerkboek.nl (ook in België)

Niets uit deze uitgave mag verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk fotokopie, microfilm, digitale bestandskopie, luisterboek, Digi-boek, Internet-PDF of op welke andere wijze dan ook, behoudens voor eigen gebruik, zonder de voorafgaande toestemming van de uitgever c.q. de auteur. Citaten van maximaal vier regels zijn toegestaan, grotere citaten vallen onder het overnamerecht waarvoor toestemming is vereist, tenzij gedaan in het kader van een recensie.

Inhoud

Hoofdstuk I <i>Dochters van Sarah en Hagar op reis, het hoe en waarom.</i>	5
Hoofdstuk II <i>De eerste ontmoetingen: Ria Veldman en Nazrin Marcus.</i>	11
Hoofdstuk III <i>De Palestijns-Israëlische moslima Kemala Madir en een Russische immigrante: de joods Israëlische Mila.</i>	19
Hoofdstuk IV <i>Leven op de plaats waar eerst 'Arabieren' woonden: Avirama en Chasya.</i>	23
Hoofdstuk V <i>Ontmoetingen in en om Sachnin: Trees Kosterman, Mari Alef en Muzayen.</i>	29
Hoofdstuk VI <i>Druzische vrouwen: Penina, Nada en Rana.</i>	35
Hoofdstuk VII <i>Vrouwen achter en bij de Muur: Zuster Brigitta, Lucy Talgieh en Madeleine Dahl.</i>	39
Hoofdstuk VIII <i>De vrouwen in het vluchtelingenkamp: Suheir Ferraj, Arreej en de dansende meiden.</i>	51
Hoofdstuk IX <i>De moeders van Bethlehem: de vrouwen van het Arabisch Educatief Centrum</i>	57
Hoofdstuk X <i>"Als ik, Jeruzalem, jou ooit vergeet, vergeet mijn rechterhand mij..." (Psalm 137). Rachel Blaustein.</i>	63
Hoofdstuk XI <i>Zuster Karmela Farrugia van de Interfaith Encounter Association in het Zweeds Theologisch Instituut in Jeruzalem.</i>	67
Hoofdstuk XII <i>Over verhalen die ons te denken geven.</i>	71
Hoofdstuk XIII <i>Gail Diamond, een vrouwelijke rabbijn.</i>	75
Hoofdstuk XIV <i>Debbie Weissman: "Zolang je gelooft in een levende God kun je blijven hopen".</i>	81
Hoofdstuk XV <i>Vera Baboun: "Ik ben een Palestijnse vrouw en christen".</i>	87

Hoofdstuk XVI	91
<i>Safa' Abu Assab: "Wij hebben u gemaakt tot volksgroepen en stammen, opdat gij elkaar zoudt leren kennen".</i>	
Hoofdstuk XVII	99
<i>Judith Rotem: een levensweg als exodus.</i>	
Hoofdstuk XVIII	105
<i>Women in Black: solidariteit in het protesteren.</i>	
Hoofdstuk XIX	109
Verantwoording foto's	110

Dochters van Sarah* en Hagar

op reis, het hoe en waarom

De aanloop tot de reis

In een zaaltje in Utrecht ontmoeten we elkaar: zeven Nederlandse vrouwen en één Duitse, en één Nederlandse man: ds Douwe van der Sluis. Over een paar weken zullen we op reis gaan naar Israël en de Palestijnse Bezette Gebieden. Wat ons samenbrengt is het verlangen om vrouwen dáár te ontmoeten. We willen op zoek gaan naar vrouwen en vrouwenorganisaties, die zich niet neer willen leggen bij de muren die – letterlijk en figuurlijk – opgetrokken worden tussen de verschillende bevolkingsgroepen en godsdiensten, daar in dat met zoveel religieuze en politieke emoties omgeven land aan de Middellandse Zee. We willen de verhalen van vrouwen dáár in de Palestijnse Bezette Gebieden en Israël horen en die doorgeven in Nederland. We menen dat onwetendheid over elkaars leven vooroordelen en zelfs vijandsbeelden kan kweken.

We komen bijeen in het kader van het project 'Dochters van Sarah en Hagar', ontstaan in het Oecumenisch VrouwenNetwerk Noodholland**. Sarah en Hagar, de moeders van Izaäk en Ismaël, zijn de oermoeders van vele gelovigen, zonder wie Abraham nooit vader zou zijn geworden. Eén van de kernactiviteiten van het Noordhollandse project is het gespreksplatform 'Dochters van Sarah en Hagar'. Dit bestaat uit een groepje van drie joodse, drie christelijke en drie moslimvrouwen. Ze komen regelmatig bij elkaar om samen te praten over hun geloof, ieder vanuit de eigen geloofstraditie, met alle vragen en dilemma's die dat meebrengt. In landelijk verband brengt het project 'Dochters van Sarah en Hagar' ook dergelijke ontmoetingen tot stand. Zo ontwikkelt zich een netwerk van vrouwen die ook hebben voor de ander die anders is, maar de moeite waard om beter gekend te worden. Waar raken onze tradities elkaar? Hoe kan er vrede komen?

Die vrede is ver te zoeken in Israël en de Palestijnse Gebieden***. Daar bevechten de zonen van Sarah en Hagar elkaar te vuur en te zwaard. De dochters zijn er diep bij betrokken, maar dat zijn ze ook bij het zoeken naar mogelijkheden voor een beter begrip onderling, voor een samenleven in vrede. Uit solidariteit met de vrouwen dáár organiseren de 'Dochters van Sarah en Hager' om de paar jaar een 'vrouwenseminar' (een 'seminar' is in het Nederlands: een cursus, een mogelijkheid tot leren op verschillende manieren) samen met de stichting COME: Communications Middle East. COME is een kleine particuliere instelling met als doel het scheppen van kaders voor ontmoetingen van mensen in het Midden Oosten onderling en ontmoetingen tussen Europeanen en mensen in het Midden Oosten. De Nederlandse theoloog Douwe van der Sluis is sinds 1991 studiesecretaris en reisorganisator van COME. Hij woont een deel van het jaar in Jeruzalem en kent vele mensen in Israël en de Palestijnse gebieden. Zo willen ook in juni 2006 acht 'Dochters van Sarah en Hagar' met Douwe van der Sluis als reis leider op reis gaan naar Israël en Palestijnse Gebieden.

Motivaties en dilemma's

Zo komen we bij elkaar in Utrecht, enkele weken voor de reis: mensen uit verschillende delen van Nederland en zelfs daarbuiten, om elkaar te leren kennen en zicht te krijgen op de inhoud van het programma. We horen dat COME heeft georganiseerd dat er ook Zweedse vrouwen met ons mee zullen reizen****. De eerste week zullen we in verschillende delen van het land ontmoetingen hebben met Israëliische en Palestijnse vrouwen. De tweede week zal het seminar in Jeruzalem plaatsvinden. Dan zullen we elke ochtend college krijgen van docentes uit verschillende godsdiensten over het thema: hoe kunnen de kinderen van Sarah en Hagar in Gods naam in vrede samenleven?

We vertellen elkaar onze beweegredenen om met de reis mee te gaan. Die komen bij ons allemaal neer op: de situatie daar met eigen ogen zien, de mensen, vooral de vrouwen daar ontmoeten. Het wordt ook duidelijk dat er bij sommigen van ons weerstand is om mee te gaan. Willen we ons wel verdiepen in dat gebied met zijn enerverende geschiedenis van veroveringen, ballingschap, terugkeer, bezetting ten koste van een volk dat er al eeuwen woonde, alles in de naam van God? Zou de God van Israël, die ook door christenen beleden wordt, zich wel herkennen in alle gewelddadigheden waarmee 'Zijn' volk het land Israël weer inneemt? Moeten we wel of niet als christenen partij kiezen, vóór Israël en tegen de Palestijnen? Sommigen van ons voelen zich aangesproken door de

onopgeefbare band die het joodse volk van Godswege met het land Israël heeft en staan achter de staat Israël, zij het niet zonder kritiek op het optreden van Israël. Anderen bekennen dat ze zich veel meer aan de kant van de Palestijnen voelen staan, die in 1948 verdreven werden van hun land en door Israël steeds verder van hun levensmogelijkheden worden afgesneden. We maken onze gevoelens bewust en praten er samen over. We kiezen ervoor te proberen om een meervoudig gerichte loyaliteit in stand te houden. Dat is heel moeilijk, maar toch nodig in dit conflict waar de verlangens en belangen van beide partijen ons aanspreken en voor ons te begrijpen zijn, maar steeds bloedig botsen. Een manier om aan die meervoudig gericht loyaliteit inhoud te geven lijkt ons: vooral aandacht hebben voor de mensen, zowel aan de joodse als aan de Palestijnse kant. Aan beide zijden vallen er slachtoffers, aan beide zijden wordt geleden. Waar lijden is, is er een roep om solidariteit. We willen proberen zo open mogelijk te kijken en te luisteren daar in dat omstreden land. We willen de verschillende taalvelden – op zijn minst de religieuze en de politieke taal – waarmee je over de situatie van Israël en van de Palestijnen kunt spreken, uit elkaar houden. Als 'Dochters' willen we daarbij op de mogelijke invloed van 'gender'***** en de man-vrouwverhoudingen letten. Wat is de positie van vrouwen in de conflicten? Wat ons bindt is het verlangen om de vrouwen daar te ontmoeten. En wij delen een diep verlangen naar vrede, ook in het land Israël met zijn verschillende volken,

We bespreken ook onze angst om in zo'n gevaarlijk gebied te reizen. Douwe houdt ons voor dat er op het ogenblik geen buitensporig risico kleeft aan het reizen daar. Evenals hier in Nederland ligt ook daar het meeste gevaar in het verkeer op de wegen. Beladen met veel mogelijkheden om informatie te verzamelen gaan we weer uiteen.

Er wordt nog een keer zo'n voorbereidingsbijeenkomst gehouden, waar we over alle informatie spreken. Het valt ons op dat er een groot verschil is tussen informatie vanuit joodse bronnen en die vanuit Palestijnse. Alle informatie is gekleurd door het verlangen gelijk te hebben en uit de impasse te komen op de manier die voor de informatiegever het meeste voordeel oplevert. De noodzaak om zelf te gaan kijken en luisteren wordt steeds duidelijker.

Op pad...

In alle vroegte verzamelen we op Schiphol. We vliegen via Zürich naar Tel Aviv: een prachtig luxe vliegveld. Een fontein van water stroomt spectaculair uit het plafond. Douwe van der Sluis, de reisleader, wacht ons op en daar zijn ook de tien Zweedse vrouwen die deel uitmaken van de groep.

Israël ... we rijden naar het Noorden, langs Israëlisch-joodse en Israëlisch-Palestijnse/Arabische***** dorpen. De Palestijnse huizen hebben platte daken en bestaan uit verschillende woonlagen boven elkaar. Het land is heuvelachtig., droog, met veel stenen, beige. Dit is de droge tijd. We zien de eerste olijfbomen, die, met knoestige stammen en grijsgroene smalle bladeren, goed in het landschap passen.

(* betekent: informatie aan het eind van een hoofdstuk)

* De joodse vrouwen die meedoen aan het netwerk "Dochters van Sarah en Hagar" hebben te kennen gegeven dat zij graag zien dat 'Sarah' geschreven wordt in plaats van het in Nederland gangbare 'Sara', omdat 'Sarah' overeenkomt met de Hebreeuwse schrijfwijze van de naam

** Informatie over het netwerk 'Dochters van Sarah en Hagar' bij mw. Annego Hogebrink, ahogebrink@hetnet.nl

*** Zie bijlage 2: *Korte geschiedenis van het Land en zijn bewoners.*

**** Zie bijlage 1: *De namen van de deelnemers aan de reis.*

***** Onder 'gender' wordt verstaan het geheel van verwachtingen en opvattingen aangaande de rol van vrouwen en de rol van mannen in een bepaalde cultuur en samenleving.

***** *Palestijnen of Arabieren?* Palestijnen, ook diegenen die Israëlisch staatsburger zijn omdat ze na 1948 binnen het gebied van de staat Israël zijn blijven wonen, zien en benoemen zichzelf doorgaans nog steeds als 'Palestijnen', maar worden door joodse Israëli's aangeduid met 'Arabieren'. Dit is een politiek beladen kwestie. In dit boek kiezen we ervoor mensen te benoemen, zoals ze zichzelf benoemen en dus spreken we van joodse Israëli's, Palestijnse Israëli's en Palestijnen.